

встигли. Відповідно до зазначених норм спадкоємці не можуть ні оформити спадкові права у нотаріальному порядку в інших регіонах України, ні оскаржити до суду відмову у вчиненні відповідної нотаріальної дії. Відповідно, спадкоємців, які прийняли спадщину, але не оформили спадкових прав зазначені норми ніяк не захищають, тому доцільно врахувати це при подальших змінах зазначених законодавчих актів.

Одержано 27.04.2017

УДК 347.1

Олена Вікторівна Піхурець,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7512-951X>

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ «СИРІТСЬКИХ ТВОРІВ»

Розвиток новітніх цифрових технологій значно спростило розповсюдження авторських творів у цифровій формі, оцифрування культурної спадщини та надання легкого доступу до творів за допомогою мережі Інтернет. Простота копіювання і передачі інформації, анонімність учасників в інформаційному обміні в мережі Інтернет поставили надзвичайно складні питання перед юридичною наукою, законотворчою та судовою практикою, пов'язаних з використанням творів в мережі Інтернет, істотно відстає від рівня розвитку цифрових і комп'ютерно-мережових технологій на сучасному етапі.

Сучасні нормативно-правові акти, які прямо або опосередковано стосуються авторського права, не в повній мірі регулюють відносини в цій сфері, та не відповідають потребам сьогодення. І, як наслідок, не можуть відповідним чином захистити як права автора, так і інтереси суспільства. Основними принципами авторського-правової охорони творів і відповідно їх використання, є: виключна можливість правоволодільця на свій розсуд дозволити або заборонити іншим особам використовувати власний твір; відсутність заборони не є згодою (дозволом) правоволодільця на використання твору; використання авторського твору без згоди (дозволу) правоволодільця є неправомірним. В той же час, інформаційне суспільство пред'являє до законодавства про авторське право нові вимоги. Вільна публікація контенту в мережі Інтернет в десятки раз збільшує кількість творів, щодо яких неможливо або реально не можливо встановити авторство. В результаті можливості користувачів мережі Інтернет з розміщення результатів творчої діяльності та обміну ними вступають в протиріччя з існуючими законодавчими вимогами. Дедалі очевиднішою стає необхідність розвитку нових підходів, що забезпечать знаходження розумного балансу інтересів між правоволодільцями, користувачами та особами, які отримують доступ до творів, розміщених на мережових ресурсах.

Фактично такі твори є сирітськими. Вільний доступ до більшості творів в мережі Інтернет, поширення «піратського» копіювання творів з ліцензованим доступом, а також поширеність пірингових мереж і торрент-трекерів відіграють у цьому процесі не останню роль. І як, наслідок твори, авторів, спадкоємців або правоволодільців яких фізично неможливо знайти, а значить і немає можливості прийняти однозначне рішення про правомірність

використання, перейшли в суспільне надбання. Значна кількість таких творів знаходиться в свого роду «сірій зоні». Без дозволу автора використовувати твір не можна, а за відсутності автора такого дозволу отримати неможливо. За різними оцінками до 75 % фондів відомих світових бібліотек – саме такі «сіріські» твори.

Сиріські твори – це авторські роботи (книги, фотографії, фільми, музика тощо), щодо яких не може бути встановлений правоволоділець, або нема можливості його віднайти. При цьому, щодо таких творів імовірно не сплинув термін дії авторського права, вони підпадають під авторсько-правову охорону.

Правове протиріччя полягає в тому, що сиріські твори технічно неможливо використовувати на законних підставах. Особа, яка використовує сиріський твір без згоди володільца авторських прав, йде на ризик, пов'язаний з його ймовірною появою і зверненням до суду за фактом порушення авторських прав (з усіма наслідками, що випливають). Однак подібний сценарій перешкоджає доступу користувачів до мільйонів творів, які могли б використовуватися в наукових дослідженнях, освітніх програмах, документальних фільмах тощо. Саме тому пошук оптимальної і справедливої з точки зору всіх зацікавлених сторін стратегії в вирішенні зазначеного проблемного питання є однією з гострих завдань сучасної науки цивільного права.

Основними чинниками, що сприяють появі сиріських творів є втрата інформації про автора не з волі самого автора. Так, твір був випущений давно і існує в єдиному екземплярі, а інформація про автора зникла в зв'язку з пошкодженням чи неправильним зберіганням. Або твір скопійовано (повністю чи частково) без вказівки автора, а оригінал втрачено. Не секрет, що вартість пошуку правоволодільца може бути значною. Оскільки потенційні користувачі розсіяні по всьому світу, пошук правоволоділців, наприклад, в Індії, Європі або Південній Америці може виявитися складною справою.

Відсутність в авторському праві формальних процедур щодо виникнення прав на твір, також сприяє виникненню проблеми сиріських творів. Бернська конвенція 1886 року та Міжнародний договір з авторського права, забороняє будь-які формальності для виникнення і використання авторського права. Відсутність формальностей означає, що автор не повинен реєструвати або формально сповіщати будь-кого про власне авторство. Захист автоматично виникає в момент, коли твір «зафіксовано» в тій чи іншій об'єктивній формі достатній для сприйняття. Все це означає, що тягар пошуку правоволоділця повністю лежить на споживачеві даного результату інтелектуальної, творчої діяльності. Оскільки не існує формального або централізованого способу перевірки прав на володіння, пошук може виявитися неможливим, особливо щодо міжнародних творів. Цей фактор може відлякати користувачів – таких, як бібліотеки, в забезпеченні широкої доступності творів для публіки, а для авторів виявитися суттєвою перешкодою для включення такого твору в власну роботу, наприклад, включення фотографії в нову книгу або уривків зі старих фільмів в документальну стрічку.

Ще одним чинником можна вважати безвідповідальне відношення авторів до своїх прав. Байдужість, що проявляється авторами до результатів своєї праці, має негативні наслідки для користувачів і вільного, правомірного обігу результатів інтелектуальної, творчої діяльності в цілому. Користувач піддається надмірному ризику стати правопорушником, якщо не вживе заходів для пошуку автора, однак автору захист власних прав може бути нецікавий. А такі установи, як бібліотеки, не можуть їх використовувати, – навіть якщо вони готові платити за користування. У багатьох випадках ці твори можуть бути забуті, оскільки не приносять правоволодільцю жодного доходу.

Наступним чинником появи сирітських творів є той випадок, коли твір є результатом творчої праці значної кількості авторів, які не знають один про одного. Так, автори незалежно один від одного копіюють чужі твори повністю або частково, змінюють їх форму і зміст на свій розсуд, поєднують їх один з одним, отримуючи новий твір. В такому випадку важко не тільки дізнатися ім'я або псевдонім всіх авторів, але навіть встановити чіткі критерії авторства.

Також сприяє виникненню проблеми «сирітських творів» і занадто довгий строк охорони авторських прав (70 років) з постійним його подовженням. Інколи навіть через 10 років після смерті автора є проблемою знайти його спадкоємців, не кажучи вже про те, щоб можна було в розумний час встановити праволодильців творів авторів, які померли 50–60 років тому. Якщо вже права живих і відомих авторів часто неможливо захистити, то що сказати про права тих, хто невідомий або помер, не залишивши спадкоємців або спадкоємці невідомі? В результаті матеріальні екземпляри таких творів є обмежено доступними тільки в книгосховищах великих бібліотек (музеїв), тобто фактично поза доступом для видавців і більшості потенційних користувачів, за рамками можливості надання доступу до цієї інформації через мережу Інтернет, причому навіть їх масова оцифровка, нічого не змінює з точки зору їх реальної недоступності.

Розробка схеми легального використання творів-сиріт є однією з пріоритетних завдань урядів країн ЄС в сфері права інтелектуальної власності. У 2013 році Великобританія стала першою державою світу, де дозволили комерційне та некомерційне використання сирітських творів за умови сумлінного проведення заходів щодо встановлення праволодильця і виплати ліцензійного збору (згідно Enterprise and Regulatory Reform Act 2013)[1].

Пошук оптимальної і справедливої з точки зору всіх зацікавлених сторін стратегії використання сирітських творів триває вже не перший рік. Найбільш значущим документом останнього часу стала схвалена Європарламентом Директива 2012/28/EU щодо деяких випадків можливого використання сирітських творів [2]. Згідно з Директивою, право поширення сирітських творів мають виключно некомерційні культурні заклади, тобто музеї, архіви, бібліотеки, після спроби знайти володільця майнових авторських прав. Доступ при цьому може здійснюватися лише в електронній формі. Директива задає межі і принципи для розробки і прийняття законів окремими країнами-членами Євросоюзу.

Ключові пункти директиви – (1) процедура належного і ретельного пошуку праволодильців, проходження якої обов'язково для отримання дозволу на використання твору, визнаного за результатами пошуку сирітським, і (2) обмеження використання таких творів культурними інститутами (бібліотеками, музеями тощо) і некомерційною культурною індустрією. Звісно ж, що такі принципи формування легального поля для використання сирітських творів серйозно обмежать корисність і значимість цієї ініціативи. А саме, масштабна оцифровка колекцій заснованих в Євросоюзі бібліотек, музеїв, архівів, освітніх установ, кінофондів і організацій суспільного мовлення, здійснюватиметься з метою створення цифрових бібліотек, сприяє збереженню та поширенню культурної спадщини європейських країн.

У наслідок чого буде забезпечено вільний доступ громадян ЄС до знань та інновацій, що є одним з пріоритетних напрямків програми «Європа 2020: стратегія інтелектуального, стійкого і всеосяжного зростання». Директивою 2012/28/EU створюється правова основа для легалізації і спрощення оцифровки і поширення сирітських творів. Також у Директиві 2012/28/EU уніфіковано процедури з визнання сирітського твору в різних країнах-членах що надасть можливість транскордонного доступу до контенту для всіх жителів

ЄС, а також дозволить чітко визначити випадки дозволеного використання сирітських творів на внутрішньому ринку Європи. Прийняття даної Директиви 2012/28/EU є важливим кроком щодо недопущення появи творів-сиріт в майбутньому, оскільки встановлює чітку процедуру реєстрації авторських прав з впливають контролем за дотриманням авторських і суміжних прав. Створення масштабних цифрових бібліотек послужить стимулом для наукових досліджень і винахідницької діяльності, забезпечивши вчених ефективними цифровими засобами пошуку та дослідження замість традиційних аналогових інструментів тощо.

Національне українське законодавство у сфері авторського права не може розвиватись без визнання міжнародних стандартів, важливість яких зростає внаслідок виникнення нових технологій, що знищують будь-які національні кордони під час використання результатів творчості. Для досягнення цієї мети необхідно звернутися до законодавства і правозастосовної практики провідних країн світу, проаналізувати і адаптувати досвід відповідно до української правової дійсності, що неможливо зробити без участі і консультацій з представниками правоволодільців і потенційних користувачів, на права і обов'язки яких вплинуть відповідні зміни в законодавстві. При цьому, результатом комплексної роботи з регламентації правового режиму сирітських творів має з'явитися таке правове регулювання, яке б мінімізувало можливість зловживання правом і максимально відповідало інтересам як правоволодільців, так і користувачів, та суспільним інтересам в цілому.

Так, необхідно створити уніфіковані стандарти обліку (реєстр), оцифровки і легального використання подібної інформації, зокрема, сирітських творів. Слід прийняти нормативні документи, що регулюватимуть обіг сирітських творів в світлі останніх правових нововведень і розвитку науково-технічного прогресу. Потрібно визначити типи творів в законодавстві про сирітські твори та сформулювати категорії користувачів і варіанти використання контенту в законодавстві про твори-сироти.

Список бібліографічних посилань:

1. Impact assessment opinion: Orphan Works. URL: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/347587/RPC11-BIS-1063_4_Orphan_works_IPO_-_consultation_stage__IA_-_opinion.pdf.
2. Directive 2012/28/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on certain permitted uses of orphan works. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:299:0005:0012:EN:PDF>.

Одержано 18.04.2017

УДК 347.466

Ірина Йосипівна Пучковська,

доцент кафедри цивільного права № 1

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

кандидат юридичних наук, доцент;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4693-3127>

ЩОДО ЗАСТАВИ МАЙНОВИХ ПРАВ

Застава майнових прав є досить молодим видом застави, виникнення якого пов'язане з прийняттям Закону України «Про заставу» 1992 р. [1]. Після законодавчого